

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1999

11

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 2000, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RUG

Omslag: Palsacomplex in het uiterste noordoosten van het Usa-bassin (Europees Rusland)
(foto: N. Karstkarel).

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-1298-X

PALEO-AKTUEEL

11

redactie
Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

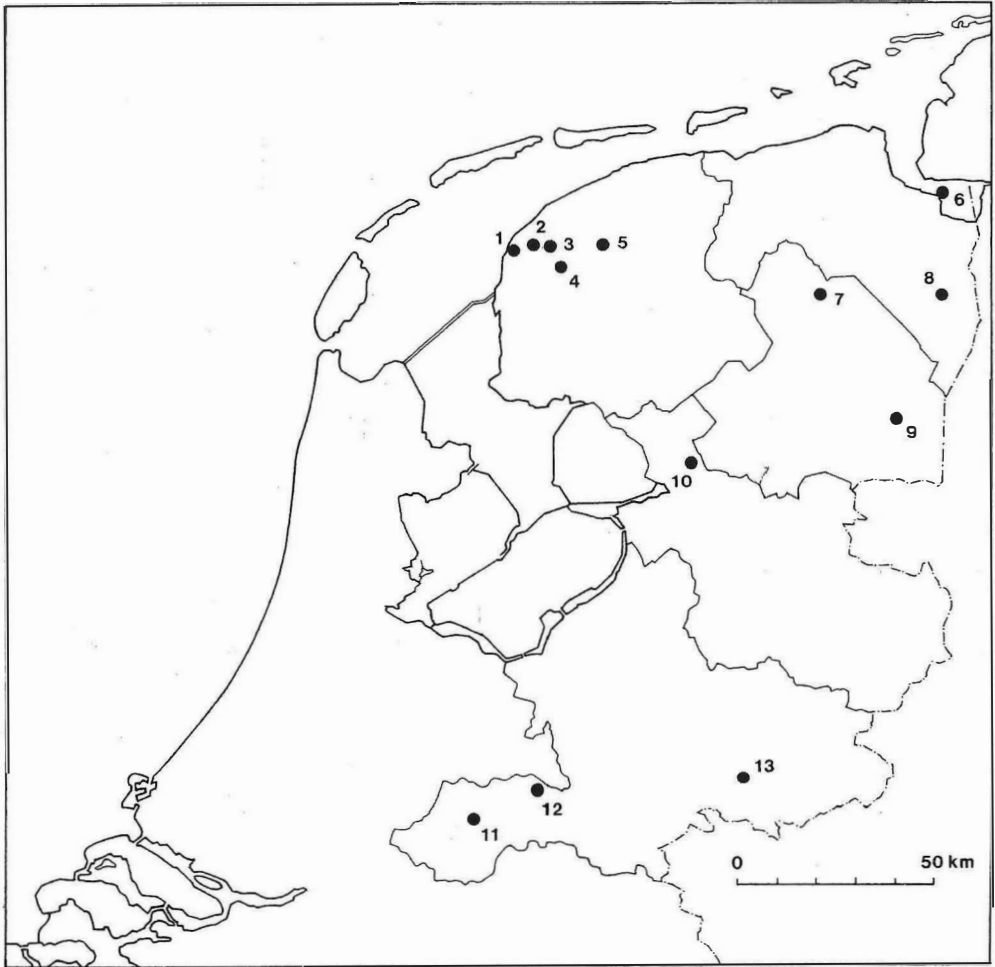
Groninger Instituut voor Archeologie

Groningen, 2000

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Italië, Nederland, Noorwegen + Spitsbergen, en Rusland.

In deze aflevering uit Nederland: 1. Wijnaldum; 2. Dongjum; 3. Peins; 4. Winsum; 5. Leeuwarden; 6. Punt van Reide; 7. Tynaarlo; 8. Wedde; 9. Emmen; 10. Wanneperveen; 11. Geldermalsen; 12. Lienden; 13. Doetinchem.

INHOUD

VOORWOORD	8
L. JOHANSEN, J.N. LANTING, R.C.G.M. LAUWERIER, M.J.L.Th. NIEKUS, D. STAPERT & I.-L.M. STUIJTS Een <i>Federmesser</i> -vindplaats bij Doetinchem (Gld.): natuurwetenschappelijk onderzoek	9
M.J.L.Th. NIEKUS, Y. LOFF & D. STAPERT Klingen van Rijckholt-vuursteen uit Overijssel en Gelderland	15
A.L. BRINDLEY Meer aardewerk uit D6A/Tinaarlo (Dr.)	19
M.J.M. DE WIT Graven op de Noordbargeres te Emmen (Dr.)	23
L. HACQUEBORD & J. DE KORTE Een biologisch-archeologische verkenning van de noordkust van Peary Land, Groenland	26
P.A.J. ATTEMA & J. WETERINGS Francavilla Marittima, het nederzettingsonderzoek in 1999	32
L. SIKKING Bewoning op en rond de Zuidoostpoort van Nieuw Halos (260-240 v.Chr.)	37
W. PRUMMEL Kokkels uit de baai van Sóurpi (Griekenland); indicatoren voor zeemilieu en bevolkingsdruk	43
O.H. HARSEMA Het gelijk van Picardt: ontwikkelingen in de gedachtenvorming over Celtic fields in Nederland, in het bijzonder bij Van Giffen	47
E. VAN JOOLEN & H. WOLDRING Emmertarwe (<i>farro</i>), tamme kastanje en de 'marcite' van Norcia in Italië	53
F. VEENMAN & H. WOLDRING Maquis in de Murge	59
G.J. DE ROLLER & W.J. KUIJPER Van zaad naar cocon	64
J.J. DE JONG De ROB veranderd en verandert	66

M.C. GALESTIN Augusteïsche munten uit een Friese terp: vroeg-Romeinse munten uit de opgraving Winsum- Bruggeburen (Fr.)	69
H.A. GROENENDIJK Een bronsdepot uit de eerste eeuw te Wedde (Gr.)	74
I.-L.M. STUIJTS & J.B. DE VOOGD Romeinen te Lienden (Gld.)	79
J. BAZELMANS & D.A. GERRETS Project Noordelijk Westergo (Fr.). De opgravingen van de terprestanten van Dongjum-Heringa (1998) en Peins-Oost (1999)	83
E. TAAYKE Had koning Clovis klei aan de voeten?	89
M.J.M. DE WIT Een nederzetting uit de 2e/3e eeuw langs de Frieslandweg te Emmen (Dr.)	94
H.A. GROENENDIJK, J. MOLEMA & C. TULP Middeleeuwse metaalvondsten uit Groningse wierden: een eerste aanzet	96
C. TULP & N. MEEKS Onderzoek naar de Wijnaldum-matrijs (Fr.)	99
A. UFKES Stadskernonderzoek aan de Eewal, Leeuwarden (Fr.)	103
H.J. MOLTMAKER Friese muntslag in het Groningse: de Reiderschans aan het einde van de 16e eeuw	107
L. HACQUEBORD, F. STEENHUISEN, H.J. WATERBOLK & W. PRUMMEL Archeologisch onderzoek rond de Bellsund, Spitsbergen	110
N. KARSTKAREL De invloed van permafrostdegradatie op infrastructuur in het Usa-bassin	116

VOORWOORD

Tien nummers van *Paleo-aktueel* zijn verschenen. Het elfde ligt voor u. De presentatie van het archeologisch onderzoek vanuit Groningen slaat aan: in korte artikelen wordt het lopende onderzoek verwoord en verbeeld. Uit de enthousiaste reacties blijkt dat de lezers de uitgave waarderen.

De afgelopen tien jaren is het archeologisch bestel sterk veranderd. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek behield weliswaar zijn naam, maar de opzet van de dienst en het takenpakket zijn niet meer dezelfde. Jan de Jong geeft in dit nummer een schets van de ROB-nieuwe stijl.

De drie noordelijke provincies hebben nu een archeoloog in dienst die de spil vormt van de archeologische activiteiten. Vroeger bestond een archeologische band tussen de provincies en de Rijksuniversiteit Groningen. De provinciaal archeoloog was voor de helft in dienst bij de provincie en voor de andere helft bij de RuG. Dat is nu definitief verleden tijd. Wel hebben de provincies met de RuG een gezamenlijk archeologisch depot ingericht in Nuis. In de komende jaren zal dit depot zich hopelijk een duidelijke plaats in het Noorden verwerven. De plannen liggen klaar. Wie neemt het initiatief tot uitwerking?

De provinciale musea in Noord-Nederland hebben vanouds een belangrijke taak in de presentatie van de archeologie. In de nieuwe opstelling van het Drents Museum is de archeologie nog duidelijk aanwezig, maar de plaats van de archeologie in de musea te Leeuwarden en Groningen is, in ieder geval voor een buitenstaander, volstrekt onduidelijk. Alom bestaat waardering voor de spraakmakende exposities van hedendaagse kunstuitingen, maar het is kennelijk de vraag of de archeologie daarmee in de toekomst nog wel door één deur kan. We hadden graag een visie vanuit de musea in dit nummer opgenomen, maar de tijd bleek nog niet rijp.

In *Paleo-aktueel* zijn ook artikelen opgenomen van medewerkers van Archaeological Research and Consultancy. Hoe zullen universitair onderzoek en commerciële archeologische activiteiten in een nieuw archeologisch bestel gestalte krijgen? De plannen die staatssecretaris Van der Ploeg heeft ingediend hebben in ieder geval voor de nodige opschudding gezorgd. Van Herwaarden – destijds ambtenaar bij CRM en WVC – formuleerde het altijd zo: Monumentenzorg en wetenschap binnen één Ministerie? Dat is slecht voor de archeologie.

In de oorspronkelijke opzet van *Paleo-aktueel* was het de bedoeling dat met name studenten en pas-afgestudeerden een bijdrage zouden publiceren. Enkelen komen in deze uitgave aan het woord. Studenten worden nadrukkelijk uitgenodigd om in de komende nummers van *Paleo-aktueel* een artikel te schrijven over hun afstudeeronderzoek.

Reinder Reinders

GRAVEN OP DE NOORDBARGERES TE EMMEN (DR.)

M.J.M. de Wit

In het voorjaar en de zomer van 1999 werd door het Archaeological Research & Consultancy BV archeologisch onderzoek verricht op de Noordbargeres te Emmen. Het Noorderdierenpark heeft op de es het themapark 'Waterland' gepland, compleet met een geheel nieuwe parkeerplaats. Het oude en het nieuwe dierenpark zullen verbonden worden door de 'Traverse', een loopbrug die over het centrum van Emmen wordt aangelegd.

In eerste instantie werd in opdracht van de Gemeente Emmen, de Waterleidingmaatschappij Drenthe en het Noorderdierenpark op een aantal plaatsen Aanvullend Archeologisch Onderzoek uitgevoerd. De vondsten die de proefsleuven tijdens deze AAO's opleverden waren zo bijzonder dat de opdrachtgevers toestemming gaven om op twee plaatsen het onderzoeksgebied uit te breiden. De resultaten van deze twee opgravingen overtroffen de verwachtingen.

Resultaten

Tijdens de AAO op het terrein van de toekomstige parkeerplaats werden twee graven van de Enkelgrafcultuur aangetroffen. Het betrof het graf van een volwassene en dat van een kind. In het grote EGK-graf, dat een duidelijke ronde randgreppel had waarin palen hadden gestaan, werd een standvoetbeker van het type 1a (fig. 1), een vuurstenen bijltje en een kussensteen gevonden. Het graf is te dateren rond 2800 v.Chr. Uit het EGK-kindergrafje kwamen twee miniatuur standvoetbekertjes en een transversale pijlpunt tevoorschijn.

Bij fase II van het onderzoek op het parkeerterrein, waarbij de hele noordoosthoek opgelegd werd, werden nog eens vier EGK-vlakgraven aangetroffen, die op één lijn lagen met het EGK-kindergraf. In drie van deze graven lagen grote standvoetbekers van het type 1c; één van

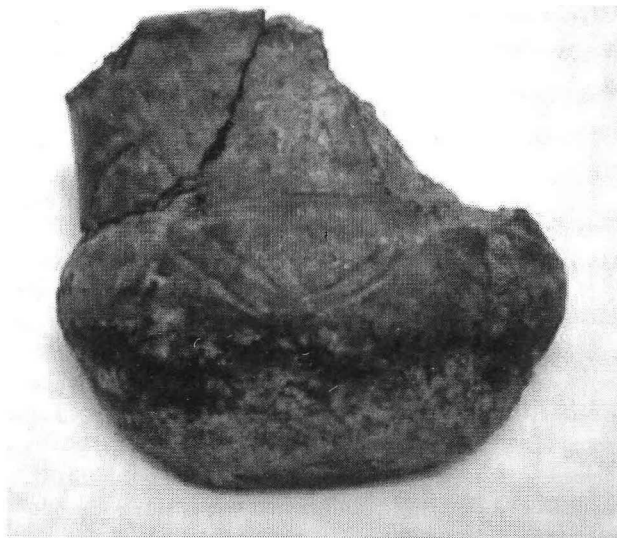
deze graven bevatte tevens een vuurstenen kling. Het vierde graf was leeg. De groep graven (inclusief het kindergraf) is te dateren rond 2700 v.Chr. In alle graven werd geen duidelijk lijksilhouet aangetroffen.

Naast de EGK-graven werd op dit terrein een huisplattegrond uit de Romeinse tijd (type Peelo A), een deel van een huisplattegrond uit de overgang late bronstijd naar vroege ijzertijd (type Elp), twee hutkommen en een afvalkuil uit de vroege middeleeuwen en een aantal ijzertijdsporen aangetroffen.

Ook op het terrein van het toekomstige ontvangstplein werd naar aanleiding van de AAO besloten een groter oppervlak te onderzoeken. Dit leverde drie huisplattegronden, twee waterkuilen, vijf hutkommen, een schuurgebouwtje en een

Fig. 1. Standvoetbeker van het type 1a uit het grote EGK-graf (foto ARC).

Fig. 2. Angelsaksisch potje uit hutkom (foto ARC).

groot aantal afvalkuilen op.

De huisplattegronden lijken elkaar in tijd op te volgen; ze stammen respectievelijk uit de Romeinse tijd (type Peelo A), de laat-Romeinse tijd (type Wijster C) en de vroege middeleeuwen (type Eursinge). In de hutkommen en de afvalkuilen

werd o.a. mooi versierd Angelsaksisch aardewerk (fig. 2) en een aantal ijzeren voorwerpen, bestaande uit een knijpschaartje, een speerpunt met weerhaken (fig. 3), een pijlspits en een onderdeel van paardentuig gevonden. Twee afvalkuilen bevatten delen van een smeltoventje, waaronder

Fig. 3. Speerpunt met weerhaken uit afvalkuil (foto ARC).

een stuk ovenwand met een 'tuyère' gat. De ijzeren voorwerpen en het merendeel van het aardewerk zijn te dateren in de vroege middeleeuwen (5e eeuw).

Conclusie

Gesteld kan worden dat het archeologisch onderzoek op de Noordbargeres een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de geschiedenis van Emmen. Het onderzoek toont aan dat de Noordbargeres al sedert lange tijd door mensen in gebruik is geweest en een zekere continuïteit vanaf de late steentijd tot vandaag de dag kent.

In de oudheid verkoos men de plek om de doden te begraven en om op te wonen en werken; vanaf de middeleeuwen werd het voornamelijk als landbouwgrond gebruikt en in de toekomst gaat de Noordbargeres als recreatiegebied fungeren.

In Emmen heeft men zich tot nu toe slechts bezig gehouden met het realiseren van de parkeerplaats, de Traverse en het ontvangstplein en is nog niet toegekomen aan het themapark 'Waterland' zelf. De kans is derhalve zeer groot dat het archeologisch onderzoek op de Noordbargeres over niet al te lange tijd wordt voortgezet. *To be continued, dus...*

Summary

The excavations at the Noordbargeres site in Emmen (Drenthe), where the Emmen Zoo is going to build a new park, proved very productive. The most important finds were six graves dating from the Late Neolithic, one of which was a child's grave. Also features from the Iron Age and Roman times were discovered, together with an early medieval settlement. It seems that the Noordbargeres site was more-or-less continuously occupied. As only a small part of the site has been investigated so far, further excavations are planned for the near future.

Literatuur

Wit, M.J.M. de, 1999. *Archeologisch onderzoek op de Noordbargeres te Emmen, gemeente Emmen* (= ARC-publicaties 26). Groningen.